

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен
„доктор”

Автор на рецензията: проф. д.н. Снежанка Добрева Георгиева,
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Педагогически факултет,
катедра „Педагогика и управление на образованието“

Научна област: 1. Педагогически науки

Професионално направление: 1.3 Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по български език и литература)

Университет: Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Факултет: Факултет по хуманитарни науки

Катедра: История и теория на литературата

Докторска програма: Методика на обучението по български език и литература

Тема на дисертацията: ОБРАЗОВАНИЕТО ПО ЛИТЕРАТУРА ВЪВ ВТОРИ
ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ

Име на докторанта: Цветелинка Тошева Драганова

Научен ръководител: проф. д-р Теменужка Ганева Тенева

Настоящата рецензия се изготвя в изпълнение на Заповед № РД-16-113/15.07.2026 г. на ректора на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“.

1. Описание на представените материали

Представеният ми комплект материали на електронен носител (дисертационен труд, автореферат, четири публикации) е в съответствие с условията и реда, установени в ЗВО (Глава V), Закона за развитието на академичния състав на Република България и Правилника за неговото прилагане, както и с Вътрешния правилник на Шуменския университет за развитието на неговия академически състав (Глава II, Раздел I, член 4 – 33). Материалите са достатъчни по обем и съдържание за изясняване на научните резултати и приносните моменти, отразени в дисертационния труд. Цветелинка Тошева Драганова е зачислена за докторант в задочна форма на обучение в ДП Методика на обучението по български език и литература от ПН 1.3. Педагогика на обучението по... със Заповед на ректора на ШУ № РД-10-054/27.01.2022 г. Отчисляването на докторанта е съгласно Заповед № РД-10-134/25.02.2026 г. на ректора на ШУ „Епископ Константин Преславски“. След заседание на катедрата по история и теория на литературата е насочена за публична защита (протокол № КД-01-14/06.07.2026 г.). Не са допуснати нарушения по процедурата.

2. Биографични данни за докторанта

Цветелинка Тошева Драганова е родена на 12.07.1970 г. През 1994 г. се дипломира с квалификация „магистър по българска филология и културология“ в СУ „Св. Климент Охридски“. През 2018 г. завършва професионално-педагогическа специализация на тема: „Интегративни взаимодействия в образователния процес“. Повишава квалификацията си, като през 2019 г. придобива III ПКС в ДИУУ към СУ „Св. Климент Охридски“. Докторант в задочна форма на обучение е в периода 2022 г. – 2026 г.

Професионално се реализира като учител по български език и литература във ФЕГ „Антоан дьо Сент-Екзюпери“, гр. Пловдив, където работи от 1995 г. до 2014 г. От 2014 г. до момента заема длъжността „старши учител“ по български език и литература в ЕГ „Пловдив“, гр. Пловдив. Цветелинка Тошева Драганова е мотивиран педагогически специалист, последователно следващ професионалния си път по посока персонално професионално усъвършенстване. Отличава се с отговорност, старание, компетентност. Представянето ѝ по време на докторантските изпити, както и на вътрешната защита показаха безспорно умение за аргументирано защитаване на собствена позиция. Нейната

целенасоченост, последователност и настойчивост по отношение на собственото ѝ професионално развитие я правят подходящ кандидат и за следващата най-висока научно образователна степен „доктор“.

3. Актуалност и значимост на дисертационния труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд на Цветелинка Тошева Драганова „Образованието по литература във втори гимназиален етап на средното училище“ е посветен на проблематика с научна, образователна и обществена значимост. Авторката насочва изследователското си внимание към един от динамичните и същевременно дискуссионни сегменти на съвременното българско училищно образование – литературното образование в XI и XII клас и неговото функциониране в условията на променени учебни програми, компетентностно ориентирано образование, трансформиращи се читателски практики и нов социокултурен контекст. Темата на изследването е дисертабилна. Проблематиката е актуална в няколко взаимосвързани аспекта. От една страна, тя е пряко свързана с настъпилата през последните години съществена промяна в концепцията за литературно образование във втори гимназиален етап. Преходът от литературноисторически към тематично-проблемен принцип на структуриране на учебното съдържание не представлява само промяна в организацията на учебния материал. Той предполага преосмисляне на философията на литературното образование, на позициите на учителя и ученика, на характера на интерпретативната дейност и на самото разбиране за резултатите от обучението. От друга страна, проблемът е ситуиран в условията на радикално променена културна и комуникативна среда. Днешният ученик е читател, чиито практики на възприемане, обработване и създаване на информация са формирани в дигитална среда. В този контекст традиционният модел на училищното четене неизбежно се среща с нови когнитивни, комуникативни и ценностни предизвикателства. В цялостния труд прозира акцентът – необходимост литературното образование да удържа напрежението между културните кодове на класическата литература и комуникативните модели на съвременния „дигитален“ ученик. Актуалността на изследването произтича от необходимостта да бъде оценена реалната функционалност на действащите учебни програми. Докторантката не приема нормативната промяна като автоматично осъществена педагогическа промяна. Напротив – един от продуктивните изследователски ракурси е търсенето на несъответствия между концепция, нормативен документ, учебник, учителска практика и оценяване.

4. Структурно-композиционна рамка и съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 252 страници (от които 216 страници основен текст, 21 страници приложения и 15 страници библиография). Съдържа увод, три глави, обособена част с резултати от анкетно проучване, заключение, приноси моменти, приложения, библиография и резюме на английски език. Тази структура е логически издържана и съответства на характера на изследователската проблематика. Изследването се позовава на широка теоретична рамка. Представени в библиографското описание са 204 източника на кирилица, от които: 101 студии и монографии, 16 сборника, 40 статии, 25 електронни публикации, 9 нормативни документа и доклада, 10 учебника и 3 онлайн ресурса. Използваните източници на латиница са: 1 монография, 2 статии, 1 електронна публикация, 5 нормативни документа.

Уводът представя концептуалната рамка на проучването. Обект на изследването е образованието по литература във втори гимназиален етап – XI и XII клас – на средното образование в България, а предмет е функционалността на новите учебни програми за общообразователна подготовка и на тематично-проблемния подход в преподаването на литература. Обектът и предметът са релевантни на проблематиката и очертават ясно изследователското поле. Целта е амбициозна – литературнообразователният дискурс да бъде изследван като пространство на сложно и динамично взаимодействие между глобални

и национални, културни и образователни, институционални и субективни фактори. Докторант Драганова търси отношенията между заявено и действително, между теория и практика, между нормативни предписания и реална образователна среда. Поставените задачи конкретизират тази цел чрез изследване на контекстите на съвременния литературнообразователен дискурс; анализ на учебните програми, учебното съдържание, методическите концепции и учебниците; проучване на експертни позиции и актуални доклади; както и рефлексия върху собствения педагогически опит. Изследователската хипотеза е концептуално адекватна на поставения проблем. Приема се, че новите учебни програми са резултат от необходимостта образованието да реагира на променящите се реалности и съдържат потенциал за нов тип отношение към художествената творба, но този потенциал се реализира непълно поради системни ограничения, дефицити и устойчиви инерционни модели. Приемам хипотезата за продуктивна, защото тя избягва две крайности – както безкритичното приемане на нормативната реформа като априори успешна, така и нейното предварително отрицание. Изследването търси не дали реформата е „добра“ или „лоша“, а къде се пораждат напреженията между концептуалния ѝ потенциал и педагогическата реалност.

Подредбата на дисертационния труд е логична, аргументацията – последователна, а преходите между теоретичната и емпиричната част са плавни и премислени. Първа глава, озаглавена „Контексти на литературнообразователния дискурс“, изпълнява функцията на концептуална и теоретико-методологическа основа на изследването. Структурирана е в три последователно разгърнати проблемни полета: „Новата реалност – културологични аспекти. Четенето в дигиталния свят“, „Философски, литературоведски и методически аспекти на литературнообразователния дискурс“ и „Промяната в учебната програма във втори гимназиален етап – институционална рамка, нормативни основания, критически рефлексии“. Тази композиционна организация позволява на докторантката да премине от най-широкия социокултурен контекст към специфичните теоретични основания на литературното образование и впоследствие към конкретната нормативна и методическа реализация на неговите съвременни модели. В първата част литературното образование е ситуирано в контекста на мащабните културни, социални и технологични трансформации на съвременността. Драганова използва широк интердисциплинарен теоретичен хоризонт, включващ концепции за мрежовото общество, „течната модерност“, медиализацията, дигитализацията, променящите се идентичности и трансформацията на читателските практики. Особено внимание е отделено на промените в когнитивните и психологическите характеристики на младите поколения, на фрагментирането на вниманието, отслабването на линейното и задълбочено четене и необходимостта от преосмисляне на педагогическите стратегии в условията на дигиталната култура. Съществено достойнство на изложението е, че дигиталната трансформация не се интерпретира еднозначно – нито като безусловна заплаха, нито като автоматична възможност за модернизация, а като сложен контекст, който изисква критическо осмисляне и търсене на нов баланс между традиционни и дигитални читателски практики. В този смисъл авторката аргументира разбирането, че качествено литературно образование е невъзможно извън реалните промени в читателското поведение на съвременния ученик. Втората структурна част задълбочава теоретичния фундамент на дисертационния труд чрез философско, литературоведско и методическо концептуализиране на литературнообразователния дискурс. В центъра са поставени идеите за диалогичността, интерпретацията, разбирането, другостта и активната читателска позиция. Релевантно е извеждането на интерпретацията като среща между различни културни, исторически и личностни хоризонти, което създава основания за тематично-проблемния и съпоставителния подход в образованието по литература. В логиката на тази концептуална рамка ученикът е мислен не като пасивен реципиент на предварително установени значения, а като автономен субект, който задава въпроси, конструира смисъл и участва активно в литературнообразователния диалог. Особено място е отделено на българската методическа традиция и на постановки, свързващи проблемността, тематичния

принцип, съпоставителността и критическата методика с възможността класната стая да функционира като пространство на смислопораждане и комуникативно действие. Третата част логично пренася изследователския фокус към институционалните и нормативните измерения на промяната в литературното образование във втори гимназиален етап. Проследено е утвърждаването на компетентностния подход в европейските и националните образователни политики, като същевременно са подложени на критическа рефлексия неговата конкретизация в учебните програми и възможностите за практическото му реализиране. Докторантката откроява редица концептуални и системни напрежения – проблематичното операционализиране на литературните компетентности, ролята на литературнотеоретичните понятия, мястото на тематично-проблемния принцип, недостатъчната обвързаност между литературното образование и реалните дискурсивни практики, както и отсъствието на достатъчно цялостни анализи на резултатността на реформата. В цялост първа глава се характеризира с широк теоретичен обхват, интердисциплинариност и последователно движение от общокултурното към конкретно методическото и нормативното равнище. Нейно съществено достоинство е стремежът литературното образование да бъде осмислено не изолирано като училищна предметна практика, а като сложен хуманитарен, комуникативен и социален дискурс, зависим от трансформациите в културата, читателските практики, образователните политики и представите за самия учещ субект. По този начин главата не само систематизира значим теоретичен корпус, но и създава концептуалните основания за последващия критически анализ на учебните програми, учебното съдържание и конкретните методически решения в останалите части на дисертационния труд. В първа глава заслужава положителна оценка стремежът на авторката да изведе училищното литературно образование извън тесните граници на предметната методика и да го положи в пространството на съвременните дискусии за културата, четенето, дигитализацията, диалогичността и хуманитарното познание. Положително оценявам и критическия прочит на компетентностния подход. Докторант Драганова не оспорва неговата необходимост, а поставя въпроса за трудностите при неговото операционализиране – от нормативното формулиране през преподавателската практика до оценяването на резултатите.

Втора глава на дисертационния труд – „Към някои структурно-системни дефицити на учебните програми и учебното съдържание по литература“ – има съществено място в общата изследователска логика, тъй като пренася концептуалните постановки от първа глава към критически анализ на конкретни компоненти на литературнообразователната система. Структурирана в три взаимно свързани части – „Учебната програма във втори гимназиален етап и литературният канон в образователен контекст“, „Историческото като концепт и контекст в гимназиалните учебни програми по литература“ и „Учебниците по литература за втори гимназиален етап и конструирането на контексти“. Главата се отличава с ясно изразен аналитично-диагностичен характер. В първия параграф Цветелинка Драганова проблематизира литературния канон не просто като задължителен корпус от автори и произведения, а като исторически и културно обусловен конструкт, свързан с механизмите на паметта, идентичността, ценностната селекция и символния капитал. Продуктивно е съотнасянето на теоретичните постановки за канона с конкретните промени в учебното съдържание за XI и XII клас. Направеният сравнителен анализ показва, че новата учебна програма редуцира чувствително броя на задължителните произведения и въвежда тематично-проблемно структуриране, което по принцип създава условия за по-голяма свобода на учителя и за разширяване на интерпретативното поле. Същевременно докторантката аргументирано откроява ограниченията на тази промяна – устойчивостта на основния каноничен корпус, недостатъчното присъствие на съвременни и чуждестранни текстове, ограничената представеност на женски авторски гласове, жанровата и естетическата еднообразност, както и силното въздействие на ДЗИ върху реалните възможности за свободен педагогически избор. За ценна намирам тезата, че същинската промяна в канона следва да се търси не толкова в механичното заместване на имена и

заглавия, колкото в промяната на гледната точка, интерпретативните маршрути и функциите на литературното наследство в образователния процес. Втората част на главата поставя във фокуса отношението между литература, историческо знание и културна памет. Тук докторантката убедително защитава разбирането, че литературнообразователният дискурс участва във формирането и предаването на социално споделено знание за миналото и че историчността е необходимо условие за пълноценното разбиране на художествения текст. Теоретичната аргументация е изградена върху широк интердисциплинарен корпус от литературоведски, културологични и философско-исторически изследвания. Съществено постижение е идентифицирането на проблема за своеобразната „контекстуална неграмотност“ на съвременния ученик, която поставя учителя пред необходимостта допълнително да възстановява исторически, социокултурни и биографични контексти, без които интерпретацията на редица произведения остава повърхностна или деформирана. Цветелинка Драганова основателно свързва историческата чувствителност не само с литературната компетентност, но и с изграждането на гражданска култура, критическо отношение към миналото и способност за разпознаване на манипулативни употреби на историята. Третият параграф насочва анализа към учебника като значим посредник между нормативната рамка и реалната педагогическа практика. Анализът търси доколко учебниците компенсират контекстуалните дефицити на учебните програми и дали могат да компенсират част от установените дефицити на програмата чрез изграждане на по-широки исторически, културни, интертекстуални и межкултурни контексти. Значимо е открояването на противоречието между нормативно заявената свобода за привличане на допълнителни текстове и фактическото ограничаване на тази свобода предимно в рамките на българската литература. Изводът, че различните учебници предоставят различни ресурси за изграждане на собствен педагогически дизайн, е особено важен. Той възстановява ролята на учителя като професионален интерпретатор и проектант на образователния процес, а не като изпълнител на предварително конструиран сценарий. Положително оценявам разбирането, че учебникът не е неутрален носител на информация, а инструмент, чрез който се конструират определени културни репрезентации, модели на четене и образователни сценарии. Докторантката аргументира значимостта му и с наблюдението, че в практиката той често придобива по-силна регулативна функция от самата учебна програма. В цялост втора глава може да бъде оценена като аналитично силна и концептуално значима част на дисертационния труд, в която докторант Драганова успешно преминава от теоретичното осмисляне към диагностициране на конкретни структурни и съдържателни противоречия на съвременното литературно образование. Съществено нейно достойнство е, че критическият анализ не се свежда до отрицание на действащия модел, а едновременно разкрива неговия потенциал и ограниченията пред реалното му осъществяване. Изследването на литературния канон, историческия контекст и учебника като взаимосвързани компоненти позволява да се изведе една от основните тези на труда – че ефективността на тематично-проблемната и компетентностно ориентирана парадигма зависи не само от нормативното ѝ заявяване, а от възможността тя да бъде подкрепена от достатъчно богати контексти, методическа свобода и условия за формиране на автономен, мислещ и критически четящ ученик.

Трета глава на дисертационния труд – „Литературнообразователният дискурс и изграждането на компетентности – теоретични и приложни аспекти“ е най-силно изразената практико-приложна част на дисертационния труд. В нея теоретичните постановки и критическият анализ на нормативната рамка се срещат с конкретния педагогически опит на докторантката, затова тази част от дисертацията има синтезираща и приложно-методическа функция. Ако първата глава изгражда концептуалната рамка, а втората диагностицира системните дефицити, третата търси възможните педагогически отговори чрез конкретни механизми за изграждане на компетентности. Тази глава закономерно надгражда теоретичните и критико-аналитичните постановки от предходните две глави и има ключово значение за цялостната концепция на изследването. Ако първа глава очертава

философските, културологичните, литературоведските и нормативните основания на съвременното литературно образование, а втора глава идентифицира част от неговите структурно-системни дефицити, третата глава насочва вниманието към въпроса как компетентностната парадигма може да бъде реално операционализирана в педагогическата практика. В трета глава отчетливо се проявява методическата насоченост на дисертационния труд и способността на докторантката да трансформира теоретичната рефлексия в конкретни модели на педагогическо действие. Съдържателната логика на главата е изградена около няколко взаимносвързани проблемни ядра – жанра като интерпретативен ключ, съпоставителната интерпретация като учебна задача, ученическото есе като интегративно пространство за изграждане и проявление на компетентности и гражданскообразователния потенциал на литературното образование. Изборът им не е случаен. Те очертават своеобразна последователност от познаване и разбиране на литературната условност → съпоставяне и конструиране на смисъл → аргументиране и текстопроизводство → ценностно и гражданско себепологаване. В този смисъл главата не представлява механично събиране на отделни методически проблеми, а изгражда разпознаваема концепция за движението от литературното знание към неговото функционализиране като личностен и социален ресурс.

Изразявам положителна оценка на начина, по който в параграфа „Жанрът – проблематизиране на ключа“ се преодолява традиционното репродуктивно разбиране за литературнотеоретичното знание. Докторант Драганова аргументира необходимостта жанрът да бъде изведен от полето на дефиницията и разпознаването и да се превърне в инструмент за разбиране на художествения текст, културната традиция и социалната функция на литературата. Трета глава придобива приложна стойност с включването на резултати от конкретна педагогическа практика, чрез които се установява съществено различие между способността на учениците да възпроизвеждат жанрово знание и способността им да го използват функционално. Така теоретичната теза получава емпирична опора, а анализът убедително отвежда до необходимостта жанровото знание да се организира като инструмент за проблематизиране, аргументация и изграждане на връзки между художествената форма, историческия контекст и авторовата интенция.

Достойнства притежава и частта, посветена на съпоставителната интерпретация. Цветелинка Драганова успява да обвърже литературоведската категория интертекстуалност с конструктивистката образователна философия и с идеята за ученика като активен субект на смислопораждането. Съпоставянето е изведено отвъд тесните граници на литературноаналитичната процедура и е интерпретирано като механизъм за развитие на критическо мислене, когнитивна гъвкавост, диалогичност и способност за приемане и осмисляне на различни гледни точки. Тази постановка, според мен, е сред концептуално най-значимите в дисертационния труд, защото свързва специфично литературните компетентности с по-широката личностна и социална функционалност на образованието. Положителна оценка заслужава и стремежът на докторантката да операционализира тази концепция чрез система от различни по характер задачи. Съпоставителната интерпретация е разгледана като дейност от по-висок когнитивен порядък, която изисква постъпателно изграждане и педагогическо подпомагане, съобразено с таксономията на Блум–Андерсън и принципа за зоната на най-близкото развитие. Продуктивна е идеята за съпоставяне на изучавани и неизучавани текстове, защото именно подобна задача проверява не толкова възпроизвеждането на предварително усвоено знание, колкото способността то да бъде пренасяно в нов контекст. По този начин докторантката убедително защитава разбирането, че съпоставителността не бива да се редуцира до подготовка за формата на ДЗИ, а следва да функционира като траен инструмент на читателското и критическото мислене. Логично продължение на тази линия представлява анализът на ученическото есе. Значимостта на тази част се определя от разбирането за есето не просто като изпитен жанр, а като сложно интегративно образователно пространство, в което се срещат читателската, литературната, комуникативната, текстотизграждащата, аргументативната и личностно-рефлексивната

компетентност. Докторант Драганова основателно подчертава, че доброто ученическо есе не може да бъде сведено до грамотно написан текст в първо лице, а предполага извършването на сложен комплекс от интелектуални и езикови операции. Важен принос на анализа виждам в защитата на връзката между литературната интерпретация и есеистичната аргументация: художественият текст не е просто „пример“, който ученикът трябва да включи в съчинението си, а ресурс за разширяване на личния опит, генериране на идеи, преосмисляне на проблема и изграждане на собствена позиция.

Съществено концептуално завършване на главата представлява извеждането на гражданскообразователния потенциал на литературното образование. Литературното образование е осмислено не само като средство за формиране на литературна компетентност, а като пространство за среща с другостта, за осмисляне на историческата памет, за формиране на ценностни позиции, за критическа рефлексия върху власт, насилие, свобода, идентичност и отговорност. В този контекст литературата придобива особена образователна функция: тя не „преподава“ граждански ценности декларативно, а създава ситуации, в които ученикът ги преживява, проблематизира, аргументира и съотнася със собствената си позиция. Целесъобразно е, че гражданската компетентност не се разбира като външно добавена към предмета образователна задача, а като органично свързана с неговата хуманитарна природа. Докторантката убедително защитава необходимостта гражданските компетентности да се формират не единствено в рамките на специализирания предмет, а като интегрален резултат от цялостното училищно образование. Включването на данни от международното изследване ICCS допълнително разширява аналитичната перспектива и позволява проблемът да бъде положен в по-общия контекст на състоянието на гражданските компетентности на българските ученици. Подходът на докторантката заслужава положителна оценка, защото разширява разбирането за резултатите от литературното образование и ги свързва с изграждането на автономна, критически мислеща и социално отговорна личност.

Категорично достойнство на третата глава е органичното единство между теория, нормативна рамка, методическа рефлексия и собствен педагогически опит. Докторантката не остава на равнището на декларативното приемане на компетентностния подход, а търси неговите конкретни проявления в учебната дейност. В този аспект главата има ясно изразена приложна стойност. Представените задачи, ученически текстове, резултати от педагогически наблюдения и методически решения не изпълняват единствено илюстративна функция, а служат като аргументационна основа за защита на изследователските тези. Същевременно именно богатството на анализирания проблеми поражда и известен риск от тематично разширяване. Жанрът, съпоставителната интерпретация, ученическото есе и гражданското образование сами по себе си представляват мащабни изследователски полета. По-категоричното експлициране на общия модел, който ги свързва, би направило още по-видим авторския принос на главата. Това наблюдение обаче има по-скоро препоръчителен характер и не намалява нейната научна и методическа стойност. Трета глава може да бъде определена като една от най-съществените за доказване на приложната резултатност на дисертационния труд. В нея критическата диагноза от предходната глава получава конструктивно продължение: установените ограничения на литературнообразователния модел са противопоставени на конкретни възможности за неговото педагогическо преосмисляне. Особено ценен е последователно защитаваният възглед, че компетентностното литературно образование не означава отказ от литературното знание, а неговото префункционализиране – превръщането му от предмет на възпроизвеждане в инструмент за разбиране, интерпретиране, съпоставяне, аргументиране и ценностно ориентиране. Именно в това движение от знанието за литературата към мисленето чрез литературата виждам един от най-съществените концептуални акценти и достойнства както на третата глава, така и на дисертационното изследване като цяло.

Значим компонент на дисертационния труд е емпиричното проучване „Гласът на

учителя по литература“, насочено към професионалните нагласи и оценките на действащи учители по български език и литература (БЕЛ) за учебните програми в XI и XII клас. Целта на анкетата е да диагностицира функционалността на действащия модел през непосредствения педагогически опит, като бъдат идентифицирани системните дефицити, ресурсната обезпеченост и отношенията между учебния процес и ДЗИ. Използвана е пряка стандартизирана анкета в дигитална среда със смесен въпросник – затворени въпроси, множествен избор, Ликертови скали и отворен въпрос. Извадката включва 38 учители по БЕЛ, преподаващи в XI и XII клас, диференцирани по тип училище, географски регион и професионален стаж. Положително оценявам включването на учителския глас в дисертационното изследване. Това позволява критическите наблюдения на авторката да бъдат съотнесени с професионалните оценки на други участници в образователния процес. Същевременно именно тук бих формулирала и една от препоръките си. Обемът на извадката предполага предпазливост при генерализирането на резултатите към цялата съвкупност на учителите по БЕЛ в страната. Данните имат безспорна диагностична и ориентираща стойност, но при бъдещо продължаване на изследването би било полезно извадката да бъде значително разширена и да се приложат по-задълбочени статистически процедури. Това обаче не намалява стойността на емпиричния компонент в рамките на настоящия дисертационен проект. Напротив – той добавя още една перспектива към комплексното наблюдение на литературнообразователния дискурс.

В заключението на труда основателно е открито напрежението между философията на реформата, нейното нормативно конкретизиране и реалното функциониране на образователната система. Именно това превръща дисертацията от изследване за учебните програми в по-широко изследване за състоянието и перспективите на литературното образование.

5. Изводи. Достойнства и приноси на дисертационния труд

Изводите на дисертационния труд са логически свързани с поставената хипотеза и проведените анализи. Цветелинка Драганова достига до аргументираната позиция, че промяната на литературнообразователната концепция е закономерна и съответства на по-широки европейски и глобални образователни тенденции. Положително се оценява преходът към тематично-проблемния подход и възможността художествените текстове да бъдат изучавани в мрежа от междутекстови отношения. Същевременно са идентифицирани редица системни проблеми: недостатъчната конкретизация на компетентностите; дефицитите в историческата и културната контекстуализация; липсата на достатъчен континуитет между първия и втория гимназиален етап; натискът на ДЗИ; трудностите пред диференцирането на обучението; недостатъчната методическа и квалификационна подкрепа за учителите. Ключов е изводът за трансформиращото влияние на ДЗИ върху литературното образование. Авторката аргументира тезата, че концентрирането върху ограничен набор от задължителни произведения и изпитни измерители може да доведе до прагматизиране на образователния процес и до подмяна на по-широките хуманитарни цели на литературното образование.

В семантичните акценти и структурната логика на рецензирания труд откривам редица достойнства. Дисертационният труд впечатлява с мащаба на поставените въпроси. Изследването не се ограничава до описателно представяне на действащите учебни програми по литература. Напротив – авторката се стреми да проникне в основанията на настъпилата промяна, да анализира философските, културологичните, литературоведските и методическите ѝ предпоставки, да открие напреженията между нормативно заявеното и реално постижимото и да потърси възможности за преодоляване на установените дефицити чрез конкретни методически решения. Тъкмо това определя една от съществените характеристики на труда – интердисциплинарността на изследователския поглед. Методиката на литературното образование е поставена в продуктивен диалог с философията, културологията, литературознанието, социологията, теорията на четенето и

съвременните концепции за компетентностно ориентирано образование.

От докторантката са формулирани четири основни приносни момента: изследването е определено като един от първите цялостни опити за рефлексия върху актуалния литературнообразователен дискурс във втори гимназиален етап; систематизиран е богат корпус от изследвания и са идентифицирани значими дефицити на действащите програми; представени са данни от анкетно проучване сред учители; описани са конкретни методически решения, апробирани в педагогическата практика. Приемам заявените приноси, като бих ги конкретизирала в няколко направления по следния начин:

- Дисертацията предлага комплексен прочит на литературното образование във втория гимназиален етап, при който нормативното, литературоведското, културологичното и методическото равнище са разгледани във взаимодействие.

- Осъществен е критически анализ на тематично-проблемния модел, който отчита едновременно неговия образователен потенциал и ограниченията пред практическото му реализиране.

- Систематизирани и аргументирани са структурни и съдържателни дефицити на действащите учебни програми – особено по отношение на контекстуализацията, литературния канон, историческото знание и гражданскообразователните перспективи.

- Анализът на учебниците за XI и XII клас създава емпирично основание за оценяване на способността им да разширяват и компенсират нормативно зададеното учебно съдържание.

- Разработени са конкретни методически решения, свързани с жанра, съпоставителната интерпретация, ученическото есе и гражданскообразователния потенциал на литературата.

- В изследването продуктивно се интегрира рефлексията върху собствената педагогическа практика. Тук виждам една от силните страни на труда: педагогическият опит не е използван като заместител на научната аргументация, а като терен за нейното проверяване и конкретизиране.

- Чрез анкетното проучване е въведен професионалният глас на действащите учители като значим източник на информация за реалното функциониране на нормативно зададения модел.

В обобщение може да се каже, че приносите имат научно-теоретичен, аналитичен, диагностичен и научно-приложен характер.

5. Качества на автореферата и публикациите по темата на дисертацията

Представеният автореферат е с общ обем от 42 страници, съдържа всички необходими реквизити и отразява коректно в структурен и съдържателен план дисертационния труд. Акцентите са върху целта, обекта, предмета, съдържанието и методите на изследване, резултатите от него. Коректно е обобщението на теоретичните, теоретико-приложните и приложните приноси.

От справката, която удостоверява изпълнението на наукометричните показатели в съответствие с минималните национални изисквания, са видни 4 публикации. Излезлите от печат статии са по проблематиката на дисертационното изследване, съответно: „Съпоставителната интерпретация като учебна задача в часовете по литература във втори гимназиален етап.“ (2022 г.), „Новите учебни програми по литература и пренаписването на канона“ (2023 г.), „Историческото като концепт и контекст в гимназиалните учебни програми по литература“ (2024 г.) и „За някои особености на есето като ученически аргументативен текст“ (2025 г.). Три от публикациите са отпечатани в издания на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“ и една – в сборник с научни трудове на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Тематичната обвързаност на статиите с основните проблемни ядра на дисертацията е очевидна. Публикационната активност показва, че основни резултати и идеи от изследването са били представяни пред научната общност в хода на работата по дисертационния проект.

6. Критически бележки, препоръки и въпроси

Нямам критически бележки. Препоръчвам въз основа на дисертацията да се изработи монография за популяризиране на резултатите и изследователските подходи с практико-приложен характер. Имам няколко въпроса към докторантката:

1. Кой от установените в изследването системни дефицити на литературното образование във втори гимназиален етап според Вас има най-силно влияние върху реалната педагогическа практика и коя би следвало да бъде първата системна стъпка за неговото преодоляване?

2. Как може да бъде запазен потенциалът на тематично-проблемния подход, без да се стига до загуба на литературноисторическата и културната контекстуализация, необходима за пълноценната интерпретация на художествения текст?

3. Как въз основа на резултатите от Вашето анкетно проучване виждате конкретната форма, в която Държавният зрелостен изпит (ДЗИ) по български език и литература би могъл да се трансформира, така че да проверява комплексни функционални компетентности, а не възпроизвеждане на наизустени аналитични шаблони?

4. С оглед на споменатия в изследването недостиг на специализиран софтуер и дигитални бази данни, какви според Вас са първите практически стъпки за изграждане на дигитална библиотека с херменевтичен и граждански профил за българското училище?

7. Заключение

Нямам основания да се съмнявам за плагиатство в оценявания дисертационен труд и считам, че той е дело на Цветелинка Тошева Драганова. Оценявам научните качества и приноси на дисертацията, коректната изследователска и творческа работа на докторант Драганова, нейната обществена, социална, научноизследователска и педагогическа значимост, личния принос на автора и практическата полезност и актуалност на изследваните проблеми. Изложеното в рецензията мнение ми дава основание убедително да изразя **положителна оценка** на представеното дисертационно изследване, автореферата и публикациите. Съдържанието, структурата и приносите на дисертационния труд отговарят на изискванията за придобиване на образователната и научна степен доктор, свидетелство са за професионализма и коректността на автора. Дисертацията носи своите стойности и на теоретично, и на приложно равнище. В съответствие с положителната ми оценка за проведеното изследване, представено от рецензирания дисертационен труд, за автореферата, за постигнатите резултати и приноси предлагам на почитаемото научно жури да присъди на Цветелинка Тошева Драганова образователната и научна степен „доктор“, в област на висше образование: 1. Педагогически науки, по професионално направление 1.3 Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по български език и литература).

Шумен,
08.09.2026 г.

Изготвил рецензията:
/проф. д.н. Снежанка Добрева Георгиева/